Взагалі, аналізуючи вину, мотив і мету посягання на життя державного чи громадського діяча, які складають суб'єктивну сторону цього кримінального правопорушення, автор дійшов наступного висновку. Посягання на життя державного чи громадського діяча може здійснюватись тільки з прямим умислом. Зміст умислу характеризується сукупністю тих об'єктивних ознак посягання на життя державного чи громадського діяча, які відбиваються у свідомості винного і мають значення для кваліфікації вчиненого. Вчинення такого посягання з непрямим умислом неможливе.

Мотиви вчинення посягання на життя державного чи громадського діяча не є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення і не впливають на його кваліфікацію. Однак їх визначення має важливе значення для встановлення вини суб'єкта та її доказування, оцінки ступеня суспільної небезпеки вчиненого, а також для виявлення умов скоєння кримінального правопорушення. Мотиви, за якими може здійснюватися посягання на життя державного чи громадського діяча, можуть бути наступними: самоствердження, придання своїй діяльності особливої значущості, кар'єризм, політична конкуренція, помста за державну чи громадську діяльність, корисливі чи релігійні мотиви. Розглядаючи мету посягання на життя державного чи громадського діяча – спричинення шкоди певній ділянці політичної системи України, ми можемо зробити висновок, що вона є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2021 р. : URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

2. Навроцький В.О. Теоретичні поняття кримінально-правової кваліфікації. Київ : Атіка, 1999. 464 с.

Зеленчук Володимир Олегович,
аспірант Національної академії внутрішніх справ

ПУБЛІЧНІ ЗАКЛИКИ ДО ГЕНОЦИДУ: ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ

Кримінально-правова оцінка та експертний аналіз наративів російської пропаганди є одним із необхідних передумов протидії їй як своєрідному засобу ведення війни, що має на меті знищення або підкорення українців. Це зумовлено тим, що механізм пропаганди, зокрема, включає в себе поширення інформації, яка, з точки зору кримінального права, може розцінюватись як публічні заклики до порушення конституційного ладу України, вчинення терористичних

актів на території України, масових заворушень, ведення агресивної війни, а також до вчинення злочину геноциду.

Безпосередньо ознаки злочину публічних закликів до геноциду мають ряд специфічних рис, які визначають особливості його кримінально-правової кваліфікації, однак породжують ряд проблем, що потребують подальшого наукового опрацювання.

По-перше, в Конвенції про запобігання злочину геноциду і покарання за нього від 9 грудня 1948 року, а також в Римському статуті Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року, порівняно з чинною редакцією Кримінального кодексу України, містяться різні підходи до текстуального опису, на перший погляд, одного і того ж кримінально-караного діяння.

Якщо в міжнародних нормативно-правових актах використовується фраза "пряме і публічне підбурювання до здійснення злочину геноциду", то в частині другій статті 442 КК України - "публічні заклики до геноциду, а також виготовлення матеріалів із закликами до геноциду з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів".

Як наслідок, КК України не містить обов'язкової ознаки "прямості", яка згідно практики міжнародних судових трибуналів визначається як відсутність розпливчастості та опосередкованості закликів до вчинення геноциду, тобто підбурювання повинно безпосередньо спровокувати людину до негайних дій.

Акцент в КК України на способах вчинення підбурювання (заклики, виготовлення матеріалів із закликами, їх розповсюдження), однак не на "спонукальній" суті самого підбурення призводить до складнощів в ідентифікації геноцидальних наративів в усій масі російської пропагандистської риторики.

Ігнорування ж такої складової може призвести до відсутності належної доказової бази сторони обвинувачення в майбутніх міжнародних кримінальних процесах над російськими пропагандистами.

По-друге, частина друга статті 442 КК України виділяє публічні заклики до геноциду у самостійний закінчений склад злочину. Такий підхід зумовлений тим, що Конвенція про запобігання злочину геноциду і покарання за нього від 9 грудня 1948 року у статті 3 відносить пряме і публічне підбурювання до здійснення геноциду до окремого карного діяння.

Самостійність складу такого злочину теоретично дозволяє притягнути винних осіб до відповідальності без доведення факту вчинення злочину геноциду. Більше того, чітка вказівка на це міститься в рішенні апеляційної палати Міжнародного трибуналу щодо Руанди від 28.11.2007 у справі № ICTR-99-52 (Справа Медіа) [1], де суд зазначив, що злочин

прямого та публічного підбурювання до скоєння геноциду є незакінченим злочином, караним, навіть якщо жоден акт геноциду не був скоєний.

Водночас Міжнародний трибунал в ряді інших рішень підтвердив, що акти геноциду мали місце на території країни, а тому міжнародні судові інституції ще жодного разу не розглядали злочин підбурювання до скоєння геноциду як дійсно окремий склад злочину, без врахування попередньо встановлених фактів здійснення злочину геноциду.

Натомість чинна редакція частини другої статті 442 КК України є підставою для притягнення винних осіб до відповідальності лише за вчинення однієї з перелічених в цій частині дій, за умови, що такі дії стосувались поширення закликів до вчинення геноциду.

По-третє, практика міжнародних трибуналів щодо застосування "широкого" підходу в дослідженні усіх супутніх обставин вчинення злочину підбурювання до скоєння геноциду дозволяє виділити характерні ознаки інформації, яка за своєю суття є знаряддям цього злочину.

Такий підхід міжнародних правників досить чітко відображений у обвинувальному акті від 01 березня 2021 року у справі № MICT-13-38 щодо обвинувачення Фелісьєна Кабуги (засновника медіа, через яке поширювалась геноцидна риторика в Руанді) [2], в якому прокурори Міжнародного залишкового механізму для кримінальних трибуналів доводять факт вчинення обвинуваченим злочину шляхом розкриття наступних ознак:

- наявність прямих закликів до знищення групи-жертви або вчинення інших дій геноцидного характеру;
- використання евфемізмів, пом'якшувальних слів, висловів задля приховування факту геноциду, його масштабу або інших протиправних дій, спрямованих проти групи-жертви;
- дегуманізація представників групи-жертви;
- сакралізація вчинюваних злочинів;
- схвальне висвітлення вже вчинених злочинів;
- популярність та джерела фінансування медіа, яке поширює геноцидні наративи.

Натомість матеріали національної судової практики щодо притягнення до відповідальності винних у вчинені злочину, передбаченого частиною другою статті 442 КК України, свідчать про використання "вузького" та навіть неоднозначного підходу у розкритті ознак цього злочину.

Так шляхом аналізу вироку від 13 лютого 2023 року у справі № 761/17683/22 [3] можна дійти висновку, що протиправні дії підсудного полягали у поширенні через власний обліковий запис в соцмережі

лише однієї репліки, в змісті якої семантико-текстуальна експертиза встановила наявність ознак публічності та імперативної (спонукальної до фізичного знищення українців як нації) модальності .

Натомість у вироці від 31 жовтня 2022 року у справі № 753/5145/22 [4] досліджено опублікований в соцмережі текст із обґрунтуванням доцільності знищення окремих груп українців (військовослужбовців та патріотично налаштованих громадян України), в якому експерт встановив наявність ознак публічних закликів до знищення українців як нації, а також ліквідацію їх національної ідентичності.

Таким чином, практика застосування статті 442 КК України свідчить про її нерелевантність положенням міжнародних договорів та правозастосовчим досягненням міжнародних трибуналів. Хоча звуження ознак злочину підбурювання до геноциду призводить до спрощення кримінально-правової кваліфікації та подальшого притягнення до відповідальності винних осіб, такий підхід ускладнює доведення системності та зв'язку між вчиненими воєнними злочинами, злочинами проти людяності, які в своїй сукупності та при наявності спеціального наміру є елементами злочину геноциду.

Список використаних джерел

1. Прокурор проти Фердінанда Нахімани, Жана–Боско Бараягвіа та Гасана Нгезе (The Prosecutor vs Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza, Hassan Ngeze): рішення Міжнародного трибуналу щодо Руанди від 28.11.2007. URL: https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-99-52/MSC31299R0000555179.PDF (дата звернення 09.11.2023).

2. Прокурор проти Фельсієна Кабуги: другий змінений обвинувальний акт Прокурора Міжнародного залишкового механізму для кримінальних трибуналів від 01.03.2021. URL: https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-99-52/MSC31299R0000555179.PDF (дата звернення 09.11.2023).

3. Вирок Шевченківського районного суду міста Києва від 13.02.2023 у справі № 761/17683/22 (провадження №1-кп/761/889/2023). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109397364 (дата звернення: 09.11.2023).

4. Вирок Дарницького районного суду міста Києва від 31.10.2022 у справі № 753/5145/22 (провадження №1-кп/753/1240/2023). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107195357 (дата звернення: 09.11.2023).